

lan érvekkel bizonyítva a könyvekért és anyanyelvi kultúráért vívott harcának igazát. Abban reménykedett, hogy könyve elégtételt szerez neki. Tévedett.

A Mentség tartalmát, nyelvét, stílusát az erdélyi világi és egyházi hatalmasságok vakmerő provokációként fogták fel. Mindenki ellene fordult, Bánffy György kormányzótól kezdve az egyházi vezetőkig. A Nagyenyedre összehívott zsinat beidézte Misztótfalusit. Közölték vele, hogy a Mentség összes példányát el kell égetni és a benne foglaltakat újabb írásban nyilvánosan vissza kell vonni és ki kell nyomtatni. Az általa berendezett és felújított, de egyházi kézben lévő nyomdáját is át kell adnia. A nyomdász összeroppant. A gyönyörű nyomtatású művek elégték, és Misztótfalusi megírta a Retractiót, utolsó nyomtatványát, vádjai visszavonását.

A sors azonban elégtételt adott: a Mentség két példánya megmenekült a tűzhaláltól, a szabadon terjesztett Retractióból viszont egyetlenegy sem maradt fenn. A kortárs irodalomtörténész Bod Péter – aki ismerte a Retractió szövegét – azt írta, hogy az nem Misztótfalusira, hanem vádlóira hozott szégyent.

Misztótfalusi, a nyomdász – nyomda és munka nélkül – már nem élt sokáig. Röviddel ezután agyvérzést kapott, négy évig élőhalottként vegetált, majd 52 éves korában, 1702. március 20-án meghalt.

Bod Péter Erdély főnixének nevezte, aki elégett a saját lelke tüzeiben. Szellemi öröksége azonban később győzedelmeskedett. A magyar nyomdák az ő helyesírási elveit valósították meg, az egyetemes és a magyar nyomdászattörténet a legnagyobb betűművészek közé sorolja. Különös, csónak alakú sírköve a kolozsvári házsongárdi temetőben a magyar kultúra tisztelőinek zarándokhelye.

Fehér Katalin

Százötven éve született Kvassay Jenő

A mai embernek – főleg, ha fővárosi – ismerősen csenghet a *Kvassay* név, de hogy valójában ki volt Kvassay Jenő, azt bizonyosan kevesen tudják. Talán még a „vízügyben” dolgozók se valamennyien, pedig a hazai vízgazdálkodás történetének legalább annyira jeles alakja volt, mint mondjuk a szélesebb körben ismert Vásárhelyi Pál.

Pályafutásának, munkásságának bemutatása és értékelése, jó értelemben vett népszerűsítése napjaink tudomány- és technikatörténetészeinek adhat szép feladatot, hiszen ennek révén az ország múlt század végi nagyszabású (máig sóvárgott) fejlődésének egyik érdekes fejezete tárulhat fel.

A kor, amelyben a másfél évszázada született Kvassay Jenőnek élni adatott, a polgári fejlődés kibontakozásának korszaka volt. A feudális kötelek meglazultak, az ipari tökefelhalmozás útjából egyre inkább eltűntek az akadályok. Az ipari forradalom Magyarországon is visszavonhatatlanul beindult. Az igazi eszményképeket nem annyira a művészet nagyjai, hanem a mérnökök, természettudósok, vállalkozók, a tények világában eligazodók szolgáltatták. A tudomány mindenhatóságába vetett hit általánossá vált. A technika segítségével az emberi élet minőségét jobbító, a gazdaság fejlődését elősegítő minden elgondolás megvalósítható, csak idő

és pénz kérdése a dolog. Okos törvények, bölcs kormányzat, szorgalmas nép, a végtelen természeti erőforrások minél hatékonyabb kiaknázása, s nincs erő, amely az ország rohamos fejlődését megállítsa.

Ma talán már nagyobb a fentieket illető kételkedés, amit az elmúlt 150 év története ébreszt bennünk, mégis irigylkedve olvassuk úkapáink szakcikkeiből és tanulmányaiból sütő józan lelkesedést. Mindez azonban nem jelentheti azt, hogy tetteiket a kortól elszakítva tegyük mérlegre, s mai szemmel esetleg jogos kritikánkat pókchendien öntsük sírjaikra.

A köznemesi családból származó Kvassay Jenő 1850. július 5-én született Budán. Középiskolai tanulmányait követően a *pesti műegyetem gépészmérnöki karára iratkozott be*. Noha a kötelező stúdiumokat hiánytalanul elvégezte, a mérnöki oklevél elnyeréséért azonban nem tette meg az utolsó lépéseket. Ennek az volt az oka, hogy *hallgatóként ő volt a műegyetem megreformálásának élharcosa*, s első kinyomtatott művében (1874) keményen megbíráltta az európai színvonaltól alaposan lemaradó oktatói kart és a mérnökökkel szemben itthon is elvárt igényeket nem kielégítő oktatási rendszert. Fellépésének hatására Trefort Ágoston kultuszminister vizsgálatot rendelt el, s néhány éven belül döntés született az oktatási reformról. Kvassay ezt nem várta ki, s diplomázás helyett a magyaróvári gazdasági akadémián, majd a világhírű párizsi „École des Ponts et Chaussées” hallgatójaként folytatta és fejezte be tanulmányait.

Állami szolgálatba lépése két esztendővel előzte meg a szegedi árvízkatasztrófát. A hazai ármentesítések – minden műszaki és szervezeti hibájuk ellenére – ekkor már jelentősen előrehaladtak voltak, s egyre inkább előtérbe került a kérdés, mit kell tenni a már mentesített földekkel, hogyan lehet azok termőerejét a legjobban hasznosítani. Ez a korszak egyébként a hazai mezőgazdaság szerkezetváltásának is jelentős állomása volt, s a tudományos haladás az okszerű gazdálkodás térnyerését tette lehetővé. *A talajjavítások ügyének előmozdítására Kvassay szorgalmazta, hogy a földművelési tárcán belül szervezzék meg a kultúrmérnöki szolgálatot*, amely a birtokosoknak talajjavítási kérdésekben tanácsot ad, s a lecsapolások, talajcsövezések, esetleges öntözések és szikjavítások terveit is elkészíti számunkra.

Az 1879-ben életrehívott kultúrmérnöki hivatalok Kvassay vezetésével hamarosan az egész országban kialakították szervezeti hálózatukat, s az egyik legsikeresebb állami műszaki szolgálatnak számítottak. Rövid tíz esztendő alatt feladatkörükbe vonták az említettekén túl a halászat, a közegészségügyi mérnöki szolgálat (a vízellátás, csatornázás, szennyvíztisztítás) ügyeit is. A szerencsés politikai helyzetet kihasználva Kvassay elérte, hogy 1889-ben az addig elkülönült tárcafelügyelet alatt működő folyamommérnöki hivatalok is a földművelésügyhöz kerüljenek, s ezzel sikerült az állami vízügyi szolgálat egységét megteremtteni. Kvassaynak a szakoktatás új alapokra helyezésében is úttörő szerepe volt. Említettük részvételét a pesti műegyetem reformjában. Mint a kultúrmérnöki hivatal főnöke elérte, hogy a hivatalok csak olyan mérnököt alkalmazzanak, akik nemcsak mérnöki oklevéllel rendelkeznek, hanem a kívánt mezőgazdasági ismereteket is megszerezték a magyaróvári akadémián. Ez távozása után is hagyomány maradt a kultúrmérnöki hivataloknál, igaz később a budapesti műegyetemen is szerepelt a tanrendben a mezőgazdasági alapismeretek oktatása. Kvassay azonban nemcsak a felsőfokú képzésre ügyelt, hanem a kassai vízmesteriskola létrehozásával megteremtette a középfokú szakmai képzés bázisát. Az itt végzett vízmesterek nagy gyakorlati tudás birtokában hathatósan tudták a mérnököket tehermentesíteni a munkák kivitelezésénél és a művezetésben. A későbbiek során a gát- és csatornaőröktől is megkövetelték az alapfokú vízügyi-műszaki ismereteket, amelyet a vízmestéri képzés kiterjesztésével értek el.

Kvassaynak műszaki és jogi téren döntő szerepe volt a szegedi katasztrófa utáni tanácstalan-ság közepette a Tisza-szabályozás korrekciójának kimunkálásában és végrehajtásában. Az ő elvi irányítása mellett dolgozták ki mérnökök és jogászok az ország első vízügyi törvénykönyvét (1885:XXIII. tc.), amely az addigi vízmunkálatokkal kapcsolatos kaotikus állapotokat rendezte és kijelölte a fejlődés jogi kereteit.

Az 1880–1890-es években kezdett oldódni az az erős kötelék, amely a hazai vizekkel kapcsolatos mindennemű beavatkozást a mezőgazdasági igények kielégítéséhez kötött. A vízszabályozások tekintetében új tudományos ismeretek terjedtek el, amelyek a vízjárással, hordalékmozgással összefüggésben friss megoldásokat ajánlottak a gyakorlat számára. Előtérbe kerültek a kisvízfolyások kérdései, a vízgyűjtőkön lezajló hidrológiai folyamatok is. A kellő politikai támogatást megszervezve a kormányzat 1886-ban létrehozta a vízrajzi szolgálatot, amely

nek elsőrendű feladatává tette, hogy gyűjtse és rendszerezze a hazai vizek járására vonatkozó hidrológiai adatokat, s adjon használható képet a Tisza-szabályozás addigi munkálatai következtében bekövetkezett vízrajzi változásokról.

Kvassay tudományos tájékozottságát, szakírói képességeit kamatoztatni tudta, nemcsak a vízügyi szakajtóban, hanem a gazdasági lapokban is. A *„Mezőgazdasági vízműtan I–II. (1880–1882.)*, valamint *A csekély esésű folyók... (1889)* címmel írott könyvek a hazai vízügyi szakirodalom alapvető munkái. Mindkét kötetével a MTA pályadíját nyerte el. Az 1880-as évek vége felé, amikor a Tisza-szabályozás korrekcióiról komoly szakmai vita folyt, Kvassay két újabb könyvében fejtette ki nézeteit a vízimunka addig elért eredményeiről és gyengéiről, valamint az általa leginkább célravezetőnek tartott gazdasági, jogi és műszaki lépésekről.

Kvassayt tekinthetjük a *vízügyi szakajtó megteremtőjének*. Az általa indított, s évenként kiadott *„Kültűrmérnöki Jelentések”*-ből, amelyben a hivatála által végrehajtott és tervezett vízimunkák részletes ismertetését adta közre, rövid időn belül (1890-től) *Vízügyi Közlemények* néven negyedévente megjelenő, nemzetközileg is elismert szaklapot teremtett. Ez a folyóirat máig az állami vízügyi szolgálat tudományos igényű orgánuma.

Pályafutásának második felében figyelmét a víziközközelkedés, a hazai folyók hajózhatóságának megteremtése, a Duna nemzetközi vízi úttá fejlesztése, valamint a Balatonnal kapcsolatos jövőbeni feladatok felé fordította. Mint a *Balaton első kormánybiztosa* jelentős anyagi erőt tudott előteremteni a kikötő építkezések megindításához. A Lóczy–Cholnoky-féle Balaton-kutatási program szakmai támogatásával nemcsak egy európai szintű tudományos vállalkozást segített végrehajtani, de a tanulmányok a későbbi fejlesztési elképzelések alapjául is szolgáltak.

Ami a víziútak fejlesztését illeti, ez elsősorban a Duna és a Tisza kisvíz-szabályozási munkáinak megindítását jelentette. Kvassay ezt a hosszú távú programot a Dunánál indította meg, s miniszterének sikerült a parlamenttel elfogadtatnia az ún. *„vízberuházási” törvényt (1895:XLVIII. tc.)*, amelynek az volt a lényege, hogy a szükséges összeget 12 évre szavazták meg, de a felhasználás ütemében szabad kezet kapott a feladatok koordinálásával és végrehajtásával megbízott szaktárca. A *fejlesztési program sikerét* bizonyítja, hogy amikor a 12 esztendő lejárt, egy újabb, immár *20 évre szóló beruházási munkaterv* költségeit hagyta jóvá az országgyűlés az 1908:XLIX. tc. elfogadásával. Ebben a csepeli kereskedelmi kikötő megépítése mellett a soroksári Duna-ág csatornázása, a Duna–Tisza-csatorna kivitelezésének terve, valamint – a vízgyűjtők lefolyási viszonyainak javítására tekintettel – a *nem állami kezelés alatt álló vízfolyások rendezésének feladatai* is szerepeltek. A munkák egy része megindult, de a program végrehajtását az időközben kitört világháború egyszer s mindenkorra félbeszakította.

Kvassay az említett beruházási programokkal gyakorlatilag egy *konzekvens vízügyi politika alapjait vetette meg a Kárpát-medencében*, amelyet az 1930-as években későbbi utódja, Sajó Elemér – az új országhatárok jelentette vízügyi feltételeket, valamint a kor politikai és gazdasági kihívását figyelembe véve – foglalt újra össze.

Az eddigiek során jobbra csak Kvassay nevét szerepeltettük, de nem hallgathatjuk el néhány kitűnő mérnök kollégájának nevét sem, akik hivatalfőnöküket nagyszabású programjainak kidolgozásában és végrehajtásában segítették: Péch József és fia Béla, Gonda Béla, Kovácsy Sándor, Faragó Lipót, Kolossváry Ödön, Bogdánfy Ödön, Bolla Mihály, Landgraf János, Fekete Zsigmond, Farkass Kálmán.

Amikor Kvassay Jenő munkásságát meg akarjuk örökíteni a hazai vízgazdálkodás történetének nagykönyvében, Károlyi Zsigmond méltató szavait tudjuk csak megismételni: *„Kvassay Jenőnek nincs »egyetlen« alkotása, de neve a magyar vízimunkálatok történetének egész korszakát, egyik leggazdagabb fejezetét jelzi. Az 1879–1918-ig terjedő négy évtizednek nincs szinte egyetlen vízügyi építési eredménye, alkotása sem, melynek ne lett volna értelmi szerzője, szervezője, tervezője, vagy éppen létrehozója.”*

Fejér László

Irodalom

Kvassay Jenő: A Műgyetem. Pest, 1874.; Mezőgazdasági vízműtan, I–II. Bp., 1880–1882.; A Tiszavölgy szabályozásáról, Bp., 1888.; Emlékirat vízszabályozásaink ügyében. Bp., 1888.; A csekély esésű folyók szabályozásának alapelvei különös tekintettel a Tisza völgyére. Bp., 1889.; *Dóka Klára: A vízmunkálatok irányítása* s jelentősége az ország gazdasági életében. Bp., 1987.; Károlyi Zsigmond: Kvassay Jenő (1850–1919), Vízgazdálkodás, 1965.